

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціально-гуманітарних технологій та менеджменту

Кафедра мовної підготовки та соціальних комунікацій

Затверджено

Вченою радою факультету соціально-
гуманітарних технологій та менеджменту
протокол від «15» 02 2022_ № 4

Голова вченої ради Факультету

 Н.І. Зикун

Конспект лекцій

з навчальної дисципліни «Вступ до перекладознавства»
для підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
(денної та заочної) форми навчання
галузь знань 03 «Гуманітарні науки»
спеціальність 035 «Філологія»
ОПП «Германські мови та літератури (переклад включно)»
статус дисципліни: обов'язкова

Ірпінь – 2022

Конспект лекцій складено на основі робочої програми навчальної дисципліни «Вступ до перекладознавства», затвердженої Науково-методичною радою Університету від 16.09.2021, протокол №7

Укладач:

Руженська Т. М., викладач кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій

Розглянуто і схвалено кафедрою мовної підготовки та соціальних комунікацій протокол від «18» 01 2022 № 5

Завідувач кафедри

Т.С. Гиріна, д.н.з соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри мовної підготовки та соціальних комунікацій

Тема 1. Основні поняття теорії перекладознавства

План лекційного заняття

1. Функції перекладу.
2. Точність і адекватність перекладу.
3. Дослівний і буквальний переклад.
4. Вільний переклад.
5. Одиниця перекладу. Переклад на рівні фонем, морфем, слів.
6. Принцип перекладності.

1. Функції перекладу

1. Комунікативна функція.
2. Загальнокультурна функція перекладу.
3. Пізнавально-просвітницька функція.
4. Виховна функція перекладу.

Розглянемо кожен з них.

Комунікативна функція. Переклад виступає засобом спілкування між людьми, тобто це засіб взаємозв'язку та інформації. Ця ролі робить переклад засобом розповсюдження наукової, художньої, політичної, технічної та іншої інформації. Комунікативна функція перекладу - це яскравий приклад прояву його соціальної природи, соціального характеру його впливу. Переклад сприяє розповсюдженню результатів праці, здібностей тієї чи іншої людини, народу. Ця функція визначає переклад як суспільно необхідну діяльність протягом усієї історії людства.

Загальнокультурна функція перекладу. Переклад є фактором підвищення культурного рівня, однією із форм творчих взаємозв'язків окремих національних культур. Цивілізація довела, що в кожному замкненому суспільстві завмирав духовний прогрес. Ізоляція від використання уже створених духовних цінностей збіднює культурні надбання суспільства. Значення загальнокультурної функції перекладу пов'язане із культурно-історичними процесами певного суспільства і визначається взаємовідношенням національного й інтернаціонального факторів літературного процесу.

Пізнавально-просвітницька функція. За допомогою перекладу читач отримує різносторонні знання. Як засіб розповсюдження знань переклад грає важливу роль в духовному зростанні і збагаченні окремої особистості й усього суспільства. Немає жодної галузі суспільного життя, у якій би не виявилась ця функція перекладу. Особливо чітко ця функція перекладної літератури виступає у сфері науки і освіти. Розвиток науки - це у прямому значенні слова інтернаціональний процес. Чим вища якість перекладу, тим швидше сприймається його зміст. Для того, щоб успішно здійснювати пізнавально-просвітницьку функцію перекладу, потрібно удосконалювати перекладацьку майстерність, підвищувати професійний рівень перекладачів.

Виховна функція перекладу. Переклад здійснює формуючий вплив на особистість. Перекладна література не лише розповсюджує знання про світ та людину, але й сприяє формуванню моралі, світогляду, смаку, ціннісної орієнтації особи. Виховний вплив перекладу завжди має ідеологічну спрямованість, тому йому приділяють велику увагу, оскільки він характеризується виховними можливостями.

2. Точність та адекватність перекладу

Переклад - це відтворення оригіналу засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту і форми. Одним із основних понять, які виражають вірність перекладу, є поняття точності.

"Точність" у розумінні багатьох теоретиків і практиків перекладу означає максимальне наближення перекладу до оригіналу як за змістом, так і за формою. (Соболев, Фітерман, Левицькі). Поняття точності є основним у перекладі (воно є відносним поняттям; більше говорять про наближення до абсолютної точності). Так його

розуміли у 19 ст. В'яземський, Гнедич виступали за повне відтворення особливостей оригіналу. Хоча у цей період існував й інший принцип перекладу: принцип "пристосування перекладу до існуючої моралі", тобто пристосування перекладу до читацького смаку, всіляке прикрашання. Перехід на позиції точного перекладу став прогресивним явищем у літературному житті.

В кожній мові існують свої граматичні, лексичні, стилістичні норми, властиві тільки цій мові. При перекладі (при переході до вираження думки іншою мовою) необхідно знайти такі засоби, і у першу чергу, таку граматичну форму, яка б так само відповідала змісту, так само зливалась би з ним, як зливається із своїм змістом форма оригіналу:

e. g. перекладемо типову форму для англ. метеозведень *Mistcovered a coltseain / Straits of Dover yesterday.*

Швидше всього недосвідчений перекладач збереже синтаксичну конструкцію (тобто порядок слів) оригіналу: "Туман вкривав спокійне море в протоці Па-де-Ком вчора".

Але такий переклад навряд чи буде сприйнятий читачем як метеозведення.

Структура англійського речення відрізняється від оформлення думки рідною мовою.

Необхідно знати формулу, яка відповідала б змісту, складала б із ним єдність. Для метеозведення у/м звичне сполучення самостійних речень:

"Вчора над протокою Па-де-Ком стояв туман. Море було спокійне".

Під точним перекладом розуміють повне відтворення змісту оригіналу із строгим дотриманням норм мови, на яку робиться переклад. При точному відтворенні змісту оригіналу формальні елементи мови перекладу можуть не відповідати елементам мови оригіналу.

Точність може досягатись рівноцінними замінами.

Поняття точності часто змішується поняттям адекватності, оскільки адекватність розуміють як відтворення єдності змісту і форми, яке досягається за допомогою заміні і відповідників.

Поняття точний переклад вживається тоді, коли переклад відповідає оригіналу як по змісту, так і по формальних мовних елементах. Поняття адекватності застосовують тоді, коли необхідність повного відтворення змісту оригіналу вимагає зміни форм мови оригіналу і використання граматичних, лексико-фразеологічних і стилістичних заміні, e. g. "На дні", "The Lower". Фьодоров визначає адекватний (повноцінний) переклад, як переклад, який відповідає оригіналу за функцією (повноцінність передачі) і за вибором засобів перекладачем (повноцінність мови і стилю). Функціональна точність допускає, а інколи і вимагає відмовитись від формальних словникових відповідників.

Адекватний переклад передбачає вичерпану передачу змісту оригіналу і повноцінну функціонально-стилістичну відповідність йому.

Поняття адекватність перекладу стосується не лише перекладу художньої літератури. Навіть науково-технічний чи науково-популярний текст, газетна стаття мають свій стиль, який потрібно відтворити у перекладі. Звичайно, це повинен бути стиль, властивий певному жанру в мові перекладу.

e. g. *Freezing fog and black ice gripped the Home Counties last night.*

слово в слово

"Замерзаючий туман і горний лід захопили

home counties- графства, які оточують Лондон (у словнику)

black ice- (у Хорнбі) - Мюлле р не дає перекладу

Вночі у центральних графствах стояв туман. Різке пониження температури ожеледицю на дорогах спричинило.

Як бачимо, функціональна відповідність оригіналу досягається як шляхом повної зміни конструкцій, так і шляхом заміни та додавання (включення) слів. Інколи можливе

виключення слів.

Суть адекватного перекладу чітко визначив В. Г. Белінський (цитуються мовою-оригіналом): «Близость к подлиннику состоит в переданій не букви, а духа сознания. Каждый язык имеет свои, одному ему принадлежащие средства, особенности и свойства до такой степени, что для того, чтобы верно передать иной образ или фразу, в переводе их иногда должно совершенно изменить соответствующий образ, так же, как и соответствующую фразу. Состоит не всегда в видимой соответственно стислов: надо что бы внутренняя жизнь переводного выражения соответствовала внутренней жизни оригинального».

3. Дослівний і буквальний переклад

Залежно від ступеня володіння іноземною мовою процес перекладу може проходити по-різному. Перекладач-професіонал, як правило, розуміє текст без перекладу: тому переклад для нього полягає у відборі засобів вираження. В процесі навчального перекладу розуміння іноземного тексту часто досягається через переклад чи з його допомогою. Перекладач - початківець сам потребує перекладу для повного розуміння оригіналу. Тому для нього процес перекладу розпадається на декілька етапів:

- 1) аналіз тексту, що перекладається;
- 2) допоміжний (дослівний) переклад незрозумілих місць;
- 3) адекватний літературний переклад.

Нетерпиме ставлення до дослівного перекладу полягає у змішуванні понять: дослівний і буквальний переклад.

Дослівний переклад полягає у передачі структури речення без якихось змін конструкції і без суттєвої зміни порядку слів.

Дослівний переклад може слугувати початковим.

Дослівний переклад при правильній передачі думки перекладеного тексту являє собою намагання максимально близького відтворення синтаксичної конструкції і лексичного складу оригіналу. У тих випадках, коли синтаксична структура перекладеного речення може бути й у перекладі виражена аналогічними засобами, дослівний переклад може розглядатись як остаточний варіант без подальшої літературної обробки, але таке співпадіння буває рідко. Частіше при дослівному перекладі виникає те чи інше порушення синтаксичних норм. У таких випадках виникає розрив між змістом і формою: думка автора зрозуміла, але форма її виражена не властива рідній мові.

e. g. ProfueorLentswasborninTorty, formallyjuries, in/ yearof/ 804.

дослівний переклад: Професор L був народжений у Торту, раніше Юр'єва у 1804 р.

Ми пишемо "Входу немає" - англ. американці "Do not enter" (буквально *зробіть ні ввійти*)

Ми пишемо "Стороннім вхід заборонено" - англ. "Staffonly" (буквально *службове приміщення*). Був випадок, коли якимось у нашому аеропорту "Службове приміщення" - переклали "Service room" Іноземці зрозуміли це як "Бюро обслуговування".

Дієслівності потрібно уникати у сфері емоційних експресивних висловлювань та імперативних конструкцій.

Англійський вираз "Beataboutthebush" - "ходити навколо", а дослівно "бродити в кущах". Кажуть, Хрущов дуже розгнівався, коли американський президент сказав йому (в інтерпретації перекладача), що він бродить кущами. Перекладача вигнали.

У тих випадках, коли українські речення мають структуру аналогічну англійському і її можна використовувати без порушення граматичних норм і логічності думок, дослівний переклад допускається: e. g. Povertyisnotvice. Бедність не порок. То beornottobe.

Найчастіше дослівний переклад застосовують у перекладі науково-технічних чи спеціальних текстів.

Тобто дослівний переклад може бути адекватним. Часто трапляється так, що англійський текст легко зрозуміти, але дослівно перекласти його неможливо. [Причини: 1)

невідповідність структури головних членів речення структурі речення у рідній мові].

е. г. Ми говоримо зарізати курку, яка кладе золоті яйця, а англійці - "вбити гуску", англійці "enjoyourmed" ("torill a goosethatlaysgolaeneggs" takeyourtime(англ.) - а ми кажемо "не поспішайте").

Буквальний переклад - це механічний переклад слів іноземного тексту в тому порядку, у якому вони зустрічаються у тексті, без урахування синтаксичних логічних зв'язків.

Буквальний переклад призводить до зміни думки оригіналу чи до порушення норм рідної мови. В понятті "буквалізм" - лише негативне значення. Воно завжди позначає невірний переклад.

Буквалізмом називають той перекладацький акт, який характеризується обов'язковим відтворенням формальних особливостей мови оригіналу не на користь змісту, правильності, образності мови перекладу. В буквальному перекладі порушуються значення і мова на яку робиться переклад, через копіювання оригіналу.

Причини виникнення буквалізму:

- а) погане володіння мовами;
- б) недостатнє знання предмета перекладу;
- в) незнання закономірностей, які існують у співвідношенні мов;
- г) відсутність достатнього перекладацького досвіду.

Дослівний переклад за певних обставин закономірний, буквальний майже недопустимий.

е. г. Petercametoolate, tobeginwith. Пітер прийшов надто пізно, щоб почати заняття.

Буквальний переклад знайшов відображення у працях Бархударова, який трактував його як переклад, здійснений на нижчому рівні. Оскільки у перекладознавстві встановлено 6 мовних рівнів (фонема, морфема, слово, словосполучення, речення, текст), то в процесі перекладу треба орієнтуватись не потрібний рівень. Імена, назви допускають переклад на рівні фонеми і морфеми (вони ввійшли шляхом без перекладної передачі).

Не можна застосувати поморфемний переклад, коли потрібен переклад на рівні слова (milkstop [мілкстоп] - не "Молокосос", а слабка легкодуха людина (сленгове *тряпка*); high school [хай скул] - середня, а не вища школа).

Дослівний переклад може бути допоміжним при розшифруванні складних місць в оригіналі. Але якщо текст має синтаксичні конструкції не властиві укр/рос. мові, то дослівний переклад призводить до затемнення змісту оригіналу.

е. г. "Thecourt - martialhadthespyshot"

Военно-полевой суд имел шпона расстрелянным".

Такий переклад не сприяє правильному розумінню каузативних конструкцій, тобто таких, які спонукають до дії, цей переклад сфотографувався. А правильно буде перекласти:

Шпигун був розстріляним за вироком військово-польового суду.

Буквалізм є головною перешкодою, свого роду хворобою перекладачів-початківців. Слід розрізняти буквалізм етимологічний і семантичний.

Етимологічний полягає у використанні при перекладі зовнішньо схожого слова, яке не відповідає своєму сучасному значенню.

Н-д, при буквальному перекладі з англійської мови маємо зовсім іншу семантику фонетичних слів:

комплекція = колір обличчя

декада = 10 років

композитор = наборщик

мануфактурист = промисловець

патрон = частіше клієнт

публічний будинок = пивна, бар

лендлорд = господар будинку чи квартири

лунатик = дурник

Під **семантичним** буквализмом мається на увазі використання при перекладі найбільш відомого, загального значення слова, замість конкретного значення.

4. Вільний переклад

Застосовують в особливих випадках, коли не вимагається передача стилю оригіналу чи коли відтворення стилістичних особливостей оригіналу викликане великими труднощами (н-д, переклад стародавніх текстів), чи коли переклад роблять для інформації вузького кола осіб. У вільному перекладі допускається переклад прозою віршового тексту, допускається скорочення оригіналу, опускаються подробиці.

У вільному перекладі створюється зміст і відрізняється своєрідність оригіналу через відступ перекладача від оригіналу, на відміну від буквального перекладу, де зміст і мова порушуються через рабське копіювання оригіналу.

Рівні мовної ієрархії при перекладі

В сучасному мовознавстві прийнято розрізняти наступні рівні мовної ієрархії :

- рівень фонем ;
- рівень морфем ;
- рівень слів ;
- рівень словосполучень ;
- рівень речень ;
- рівень тексту .

5. Одиниця перекладу. Переклад на рівні фонем, морфем, слів

Залежно від того, на якому рівні мовної ієрархії знаходиться одиниця перекладу, розрізняються: переклад на рівні фонем, морфем, рівні слів, словосполучень, речень і текстів. Розглянемо трохи докладніше ці різновиди перекладу на різних рівнях мовної ієрархії.

1. Переклад на рівні фонем.

Фонема, як відомо, не є носієм значення - вона відіграє в мові тільки змісторозрізняючу роль, однак, у практиці перекладу мають місце випадки, коли одиницями перекладу виявляються саме фонемі, тобто фонемі мови-оригіналу замінюються найближчими до них по артикуляції і звучанню фонемі нової мови так, англійське слово *lady* [лейді] перекладається на українську як "леді", тобто при перекладі здійснюється заміна фонем англійського слова найближчими до них українським фонемі : англ. фонемі [l] відповідає українська [л], англійському дифтонгу [ei] - українське[о], англійському [d]- українське [д], англ. [I]- українське [і]. (Ми говорили про фонемі, а не про літери, тому що вихідною формою мови є форма, одиницями якої є фонемі; літери ж – лише більш-менш точне зображення фонемного складу мови на письмі).

Переклад на рівні фонем зустрічається в дуже обмеженій кількості випадків. Більш-менш регулярно він застосовується лише при передачі власних імен, наприклад, англ. Churchill- укр. Черчіль ; англ. Liverpool- укр. Ліверпуль і ін., а також при передачі реалій , що не мають відповідностей в соціальному і культурно- побутовому житті нашої країни, наприклад " tribalism" - укр. "трайбализм ",англ. "speaker "- укр."спікер"; англ. "teach-in" укр. "тіч-ін" і ін.

2. Переклад на рівні морфем.

У ряді випадків одиницею перекладу виявляється морфема, тобто кожній морфемі перекладного слова у мові-оригіналу відповідає визначна морфема у співвіднесеному з ним слові мові-перекладу. Наприклад, англ, слово "president" в окремому контексті перекладається на українську мову як "голова" – president of the General Assembly - Голова Генеральної Асамблеї". Якщо ми розглянемо морфемну структуру англ. і

українського слів, то побачимо що кожній морфемі англійського може відповідати окрема морфема українського :

One Sidedness [увайн сайдіднес] - Одно-біч-ність

Переклад на рівні морфем, як і фонем, також є порівняно рідкісним явищем, морфемна структура слів, що мають однакові значення, у різних мовах найчастіше не збігається, особливо якщо брати до уваги не тільки лексичні, але і граматичні морфемні набір яких у різних мовах різний .

3. Переклад на рівні слів.

Приклад: He came home. Він прийшов додому.

My friend lives in Lviv. Мій друг живе у Львові.

What told you this? Хто сказав вам це ?

Тут слова виступають як одиниці перекладу. Такий переклад (послівний чи дослівний) зустрічається набагато частіше, ніж переклад по фонемний чи поморфемний. Однак і він є обмеженим щодо сфери застосування - як правило у реченні лише частина слів одержує при перекладі дослівні відповідності, тоді як інші слова таких відповідностей не мають.

4. Переклад на рівні словосполучень.

Ідіоматичні чи стійкі словосполучення це такі мовні одиниці, значення яких переклад не може бути отриманим із значень слів, що входять у це сполучення. Одиницею перекладу у таких випадках виступає все словосполучення у цілому . Приклад: англ. "take part", - укр. - "брати участь", англ. "first night" - укр. - "прем'єра", англ. "a fly in the ointment" - укр. - "ложка дьогтю у бочці меду".

Зустрічається такий вид відповідностей, у яких деякі слова у реченні перекладаються дослівно (тобто переклад на рівні еквівалентів), а інша частина речення перекладається на рівні словосполучень.

Приклад: The terrestrial globe is a member of the solar system. - Земна куля належить до сонячної системи.

5. Переклад на рівні речення.

Цей вид перекладу є найбільш розповсюдженим. Речення як основна комунікативна одиниця відповідно є і основною одиницею перекладу - адже ми перекладаємо не слова й фонемі, а комунікацію. Речення ж, на відміну від дрібніших мовних одиниць, виражає завершену думку, і тому вповні представляє всі відтінки (від денотативного до прагматичного) значень його складових. На підставі такої логічної і структурної завершеності перекладач має змогу здійснити цілісний і адекватний переклад висловлювання.

6. Принцип перекладності

Кожна високорозвинута мова є досить могутнім засобом, для того щоб передати зміст, виражений у єдності із формою, засобами іншої мови.

При цьому стилістичні засоби мови, на яку робиться переклад, служать не для копіювання формальних особливостей мови оригіналу, а для передачі стилістичних функцій, які виконуються елементами оригіналу.

Те, що неможливе стосовно окремого елемента, можливе стосовно цілого - на основі виявлення і передачі смислових і художніх функцій окремих одиниць, що не піддаються вузько формальному відтворенню; вловити і передати ці функції можливо на основі тих смислових зв'язків, які існують між окремими елементами у системі цілого.

Реальність, здійсненність принципу перекладності доводиться самою практикою. Однак, постає запитання, чи є винятки з принципу перекладності, випадки, до яких він не був би застосованим.

Прихильники теорії неперекладності як один із основних аргументів висувають ті складні випадки, коли одна мова набагато бідніша за іншу у словниковому відношенні чи коли неможливо відтворити ту чи іншу формальну особливість оригіналу чи поєднання

цих особливостей. А такі особливості, котрі важко передати, дійсно є. Маються на увазі не специфічні для однієї мови елементи, яким не має прямого формального відповідника у іншій і котрі можуть бути передані, компенсовані за допомогою відповідних граматичних чи лексичних засобів, здатних відтворити їх роль у системі контексту.

Справді неперекладними є лише ті окремі елементи мови оригіналу, які відхиляються від загальної норми мови, відчутні саме для цієї мови, тобто в основному діалектизм, жаргонізми, які мають яскраво виражене місцеве забарвлення. Функція їх, як слів місцевих у перекладі зникає.

На багатьох прикладах можна встановити певне обмеження принципу перекладності у тих випадках, коли оригінал дає сильне відхилення від норми мови, як мови певного народу, у бік місцевих (територіальних) його рис чи елементів мовлення вузької декласованої групи (арго). І тут ми говоримо не про виняток із принципу перекладності, а лише про його обмеження; переклад і тут є можливим, але не в повному об'ємі, а лише у межах однієї із функцій елемента оригіналу. Інакше кажучи принцип перекладності може бути застосованим при перекладі матеріалу, що відповідає нормі мови оригіналу.

У практиці перекладу зустрічаються випадки, коли не відтворюються зовсім чи замінюються формально далеким той чи інший елемент оригіналу, пропускається те чи інше слово, словосполучення тощо, але неможливість передати окремий елемент, окрему особливість оригіналу також не суперечить принципу перекладності, оскільки останній відноситься до всього твору, як цілого. Звичайно, цілісність твору складається із окремих елементів, які суттєві не кожен окремо, а у системі, яка складає єдність із змістом твору. Звідси - можливість заміни компенсацій; втрата окремого елемента може не відчуватися на фоні загального цілого. Відправним моментом для визначення ролі окремого елемента в оригіналі, необхідності точної його передачі, або можливості пропуску чи заміни є співвідношення змісту і форми у їх єдності.

Література

1. Бровкіна, О. В Вступ до перекладознавства : конспект лекцій / О. В. Бровкіна - Суми : Сумський державний університет, 2016. – 117 с.
2. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : навч. посіб. / І. В. Корунець. — Вінниця : Нова Книга, 2008. — 512 с.
3. Швачко С. О. Квантитативні одиниці англійської мови: перекладацькі аспекти : посібник / С. О. Швачко. — Вінниця : Нова Книга, 2008. — 128 с.

Допоміжна література

1. Спецрозділи перекладу: конспект лекцій / укладач С.В. Баранова. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 86 с.
2. Кобякова І. К. Навчати перекладу : навч. посіб. / І. К. Кобякова. – Суми : Сумський державний університет, 2013. – 159 с.
3. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля- К., 2006. – 716 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

<https://ocw.sumdu.edu.ua/content/797> Вступ до перекладознавства

Тема 2. Основні види перекладу

План лекційного заняття

1. Принципова єдність усіх видів перекладацької діяльності.

2. Основні класифікації перекладів.
3. Жанрово-стилістична класифікація.
4. Психолінгвістична класифікація.
5. Теоретичні основи опису окремих видів перекладу.
6. Основні напрями теоретичного опису видів усного перекладу.

1. Принципова єдність усіх видів перекладацької діяльності

Переклад - лінгвістичне явище, і процес перекладу розглядається саме як лінгвістичне явище, що відбувається в межах акту міжмовної комунікації.

Загальна характеристика перекладу визначає переклад як співвіднесене функціонування двох мовних систем, а всі висновки, які ми робимо, виходячи з цього визначення, поширюються на будь-який акт перекладу.

Відомо, що окремі види перекладу вимагають від перекладача особливих знань і умінь. Але розбіжності та відмінності між різними видами перекладу не змінюють принципової сутності процесу перекладу, його загально-лінгвістичної основи, з чого випливає принципова єдність усіх видів перекладу.

2. Основні класифікації перекладів

Якщо розглянути не єдність і схожість, а особливості різних видів перекладу, то можна вирізнити важливі специфічні риси стосовно окремих видів перекладу, а саме:

- можливість модифікування процесу перекладу;
- необхідність слідкувати за тим, щоб досягти еквівалентності вищого (V) ступеня;
- допустимість відхилення від максимальної схожості двох текстів;
- використання деяких елементів адаптації, транскодування тощо.

Саме те, що має робити перекладач за певних умов перекладу, тобто опис його дій та їхньої специфіки, покладено в основу принципів класифікації перекладів. Існує два принципи:

- 1) за характером текстів, що перекладаються (вихідних текстів);
- 2) за характером мовних дій перекладача в процесі перекладу.

Перша класифікація пов'язана з жанрово-стилістичними особливостями оригіналу, друга - з психолінгвістичними особливостями мовних дій перекладача в письмовій та усній формі.

Жанрово-стилістична класифікація залежно від жанрово-стилістичних особливостей оригіналу обумовлює розрізнення двох функціональних видів перекладу:

- художнього (літературного);
- інформативного (спеціального).

3. Жанрово-стилістична класифікація

Публіцистичні тексти мають багато спільного з текстами художнього стилю. Так, наприклад, есе за композицією близькі до коротких оповідань.

Тексти публіцистичного стилю можуть бути правильно перекладені лише за достатньої еквівалентності перекладу на денотативному, структурному, стилістичному та прагматичному рівнях мови.

Характерні риси есе:

- лаконічне висловлення думок;
- чіткий розподіл на абзаци;
- сильна логічна та емоційна аргументація;
- надмірне вживання порівнянь, епітетів тощо.

Близькими до есе є *журнальні статті*. Їх мета – ознайомити читача з деякими важливими чи суперечними питаннями різних аспектів життя. Тексти таких статей чітко

розподілені на абзаци і складаються в основному із взаємозалежних повідомлень, які не можна випустити у перекладі, не порушивши логічної структури чи стилю абзацу.

Основний обсяг газетного матеріалу займають новини, що містять загальновідомий лексичний матеріал та синтаксичні структури, що мають відповідні еквіваленти у мові перекладу.

До **науково-технічного перекладу** належить переклад наукових праць, статей, монографій. У цьому разі реципієнт – фахівець, а перекладач – ні.

Особливості науково-технічної літератури:

- спеціальні форми дієслів;
- безособові та неозначено-особові речення;
- переважання теперішнього часу;
- велика кількість складних слів та слів із абстрактним значенням;
- номінативність тексту;
- високий рівень узагальнення у російських та українських текстах;

♦ велика кількість термінів.

Уся інша лексика науково-технічних текстів одноманітна за складом. Вона називається загальнонауковим шаром термінології, або лексикою загальнонаукового опису. Вона не має емоційного забарвлення і належить до нейтральної лексики. У загальнонауковій лексиці розвинена синонімія. Більшість варіантів є синонімічними та взаємозамінними.

До засобів підвищення цільності рівня когнітивної інформації належать спеціальні термінологічні та загальновідомі скорочення типу: *ЕКГ – електрокардіограма*. Ці скорочення також потребують перекладу (*ECG – electrocardiogram*).

Однією з домінантних рис науково-технічних текстів є надлишковість засобів семантичної та формальної когезії, що, однак, не викликає особливих проблем при перекладі, оскільки більшість лексики має однозначні відповідники.

Особливості **науково-популярних текстів** порівняно з науково-технічними текстами :

- менше термінів;
- нижча щільність інформації;
- відхилення у бік розмовної лексики;
- менше засобів для підкреслення об'єктивності інформації;
- спеціальні засоби зближення з аудиторією (розмовна лексика, прямі звертання тощо);

- емоційно-оцінні засоби для зацікавлення читача;
- цитування;
- фразеологізми та образні кліше;

♦ естетична інформація передається засобами художньої літератури.

Термінологічна система галузі **інформаційних технологій** належить до наймолодших систем, оскільки виникла наприкінці 20-го століття разом із виникненням і розвитком комп'ютерних та інформаційних технологій. Оскільки лідером розвитку галузі інформаційних технологій були й залишаються Сполучені Штати, природно, що первинна номінація нових розробок відбувається англійською мовою:

1. **menu** – 1) a list of dishes available at a restaurant or to be served at a meal;
2. 2) (computing) a list of possible actions from which a user can choose, displayed on a computer screen.
3. **file** – 1) any of various types of drawer, self, holder, cover, box, etc., usually with a wire or metal rod for keeping loose papers together and in order, so they can be found easily;

4. 2) (*computing*) an organized collection of related data or material in a computer.
5. **application** – 1) the action or process of making a formal request;
2. the action or an instance of putting or spreading smth onto smth else;
3. the action or process of making a rule;
4. the action or an instance of putting a theory, discovery, etc. to practical use;
2. (*computing*) a program designed to perform a particular task for the user.

Поширеним способом утворення комп'ютерних неологізмів також є композиція. Численними є новоутворення, що виникли шляхом простого складання основ без з'єднувального елемента: *keyboard, filename, software, spreadsheet*. Ці терміни є прикладом новоутворень, значення яких є сумою значень складових елементів. При утворенні нової лексичної одиниці не відбулося семантичного зсуву її складових частин.

«Синтаксичні» складні слова, сформовані із сегментів мовлення, зберігають у своїй структурі ознаки синтагматичних відношень, що є типовими для мовлення. Такий тип словотворення є типовим для англійської мови і широко представлений у сфері інформаційних технологій.

Напр.: *ready-to-use, black-and-white, clear-to-send, digital-to-analog, dual-in-line, etc.*

Структура більшості складних слів у галузі інформаційних технологій є прозорою. Семантика похідного слова повністю відповідає семантиці його елементів. Очевидно, що такі складні слова походять від словосполучень. Утворення і вживання термінологічних словосполучень є функціонально виправданими, оскільки вони більш точно описують процес або об'єкт, ширше розкривають поняття. Такі словосполучення є цільною лексичною одиницею. Найчастотнішими є словосполучення типу Adjective + Noun, у яких головне слово називає предмет / процес, а залежне надає йому характеристики. Напр.: *compact disc, application program, virtual machine, graphical interface*.

Термінологічні словосполучення можуть бути як двокомпонентні, так і багатоконпонентні (*disaster recovery disk*), але вони є структурно ідентичні – у препозиції використовуються іменники в атрибутивній функції (*default application*), прикметники (*personal computer*) або іменник + прикметник (*virtual machine manager*).

Термінологічні словосполучення часто використовуються у вигляді абревіатур акронімів, більшість із яких є загальноновживаними у галузі інформаційних технологій. Скорочення як засіб утворення слів залишається одним із найбільш продуктивних у сучасній англійській мові, що пояснюється тенденцією до збільшення темпу життя і до економії мовних засобів. Наявність акронімів є однією з типологічних однак, притаманних науково-технічному типу тексту. Акроніми є одним із видів економії мовних засобів і служать компресії інформації на лексичному рівні. Використання абревіатур акронімів стає можливим завдяки тому, що адресат володіє спільним із автором тезаурусом.

Зараз поширене вживання абревіатур акронімів спричинене відносною численністю багатоконпонентних термінологічних словосполучень, скорочення яких необхідне для економії місця.

Напр.: *ROM – Read Only Memory*

RAM – Random Access Memory

SIP – Single In-line Package

SDLC – Synchronous Data Link Control

TCP/IP – Transmission Control Protocol / Internet Protocol

Численні комп'ютерні інновації входять до складу української мови разом із розвитком науки і техніки. В умовах відсутності певного поняття для позначення явища або об'єкта процес номінації відбувається двома шляхами: новий термін запозичується з іншої мови разом із асиміляцією явища або поняття; або номінації відбуваються засобами, існуючими у мові (наприклад, надання нового значення існуючим словам). Дослідження

показують, що при перекладі комп'ютерних термінів українською мовою використовуються такі методи:

1. 1) транслітерація (транскрипція);
2. 2) калькування;
3. 3) експлікація;
4. 4) переклад на основі аналогії (із застосуванням стандартної лексики в іншому значенні).

Шляхом транслітерації або транскрипції були запозичені такі терміни, як *Інтернет, чат, хакер, принтер, комп'ютер, файл, сайт, драйвер* та інші.

Під калькуванням розуміють переклад частин іншомовного слова (складного, похідного або словосполучення) з подальшим складанням елементів у одне ціле. Прикладами калькування є переклад таких термінологічних словосполучень, як: *access code* – код доступу, *autorepeat* – автоматичний повтор, *absolute disc read* – абсолютне зчитування з диска.

Одним із поширених способів перекладу комп'ютерних термінів, що використовується для адекватного відбиття семантики терміна, є експлікація. Експлікація полягає у поясненні нового терміна засобами, що існують у мові перекладу. Особливо ефективним цей засіб є при перекладі багатокomпонентних словосполучень, елементи яких не мають у мові перекладу відповідних еквівалентів. Наприклад, *Random Access Memory* – запам'ятовальний пристрій з вільною вибіркою, *cache hit* – успішний пошук у кеш-пам'яті.

Лексичні одиниці української мови, так само як і англійської, розвивають нові значення задля позначення нових понять та об'єктів. Прикладами функціонування лексичних одиниць у новому лексико-синтаксичному варіанті є такі терміни, як *мультиплікація «оживлення», меню «список команд», програма «комп'ютерна»*. Більшість із цих новоутворень пройшли синхронний шлях разом із англійськими термінами у процесі розвинення нового значення, тому точніше було б вважати, що відбулося запозичення нового значення, а не лексичної одиниці.

Термінологічна система галузі інформаційних технологій має динамічний характер, про що свідчить виникнення нових лексичних утворень для позначення інноваційних розробок у цій галузі.

Політичні тексти містять досить багато національно-специфічних реалій. Переклад слів, які є їх назвами, завжди викликав великі труднощі. При цьому потрібно підкреслити, що мова має йти саме про переклад назв реалій, а не про переклад самих реалій, тому що реалії – поняття позалінгвальне і не може бути перекладеним, як не може бути перекладеною жодна існуюча у природі річ. Особливі труднощі викликають реалії, які належать до сфери політики і позначають поняття, що притаманні лише певній політичній системі й не мають відповідників у інших політичних системах. Є кілька способів перекладу таких реалій, серед яких: транслітерація або транскрипція (повна чи часткова), безпосереднє використання даного слова, яке позначає реалію, або його кореня в написанні буквами своєї мови або в поєднанні із суфіксами своєї мови. Наприклад:

У цій партії, як у жодній іншій, існує потужне ядро невинуватих апаратників. This party contains the largest core of unreconstructed apparatchiks of any party.

Використання нового для англійської мови терміна *apparatchiks* у поєднанні з англійським закінченням множини дає змогу зберегти початкову інтенцію автора і передати саме те значення цього слова, яке автором і закладене. Хоча часто використовується й узагальнено-приблизний спосіб перекладу національно-специфічних реалій чи авторських метафоричних або ідіоматичних утворень, які є добре зрозумілими для адресата тексту оригіналу і можуть бути складними або взагалі незрозумілими для адресата тексту перекладу. Тоді й використовуються слова, які є близькими за значенням і функцією, наприклад:

We began the battle against entrenched corruption, imposed the rule of law on Ukraine's robber barons, and encouraged the birth of a vital society.

Ми вийшли на бії з укоріненою корупцією, закликали до відповіді українських магнатів-грабіжників і сприяли становленню життєво важливого громадянського суспільства.

Передумовою адекватного декодування і відповідного скеровування внутрішніх настанов адресата є конкретність та образність ключових слів повідомлення. Це мало б бути передусім актуальним для політичного дискурсу. Проте аналіз політичних текстів дозволяє стверджувати, що політики розмовляють украй невизначено і використовують для цього цілий арсенал засобів. Використання номіналізаційних елементів, слів із генералізованим референтним індексом, які розширюють твердження до такого ступеня, щоб воно перекривало всі можливості (чи спростовувало всі можливості), роблять повідомлення розмитим і позбавленим конкретики. Надзвичайно широко в політичному мовленні використовуються конструкції з відсутнім активним суб'єктом, пасивні конструкції, які сприяють уникненню відповідальності за сказане чи зроблене, якщо така необхідність виникне. Ця тенденція є універсальною для політичного дискурсу будь-якою мовою, тому при перекладі, як правило, зберігається без істотних змін.

Підготовленість промови політика проявляється у продуманості використання експресивних лексичних одиниць та синтаксичних конструкцій з метою підсилення емоційного сприйняття виступу, щоб завоювати симпатії адресата, змусити його співпереживати, сприймати, переймати та поділяти бажаний для адресанта емоційний стан. Наприклад:

Ми обрали незалежність, бо ми є нащадками поколінь, які віками мріяли про українську державу, здобували волю потом і кров'ю.

We have chosen for independence, as we are the descendants of those generations that were dreaming of Ukrainian state for centuries and courageously fighting for their freedom.

Як бачимо з наведених вище прикладів, не зовсім правильний вибір засобів мови перекладу призвів до того, що висока емоційність і деяка патетичність вихідного тексту майже повністю втрачені. Мовлення є дуже образним, насиченим метафорами, порівняннями. Від ефективності використання мови в політичному дискурсі залежить авторитетність лідера. Дуже важливо, коли політик уміє яскраво описувати ситуацію, акцентувати важливі інформаційні сегменти, адже, як підкреслювалося вище, емоційна інформація легше сприймається аудиторією і краще запам'ятовується, вона природніша, тому є варіантом зрозумілим і внутрішньо адекватним. Уміння використовувати саме ті слова, що будуть адекватно інтерпретовані й матимуть прогнозований зміст у «карті» іншої людини (або ж групи людей), дуже цінується в загальній комунікації і в політичному дискурсі зокрема. Якщо політикові вдається створити яскравий образ, близький аудиторії, який закріпиться в її свідомості надовго, викликати в аудиторії потрібні йому емоції шляхом влучно дібраних слів, то його завдання можна вважати вдало виконаним.

Надзвичайно образним, жвавим і енергійним є мовлення екс-прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко. Наприклад:

*Рік тому українці наважилися вибратися на незнайомі простори «по інший бік пагорба» і знайшли там демократію та обіцянки більш відкритої, чеснішої економіки. Але демократія безладна; тепер, коли **Президент Ющенко відклав на потім** виконання деяких обіцянок, розданих нашою Помаранчевою революцією, а від інших – **відрікся взагалі**, виникла ймовірність, що 26 березня, визначаючи своїм вибором склад нового парламенту, розчаровані українці вирішать повернутися до корумпованого авторитарного правління (Вирішальний **вибір** України. Стаття Юлії Тимошенко у Daily Times. – 24 березня 2006. – Daily Times, Пакістан);*

A year ago, Ukrainians dared to risk the unfamiliar territory over the hill, and found democracy and the promise of a more open and honest economy. But democracy is messy; with

some of our Orange Revolution's promises postponed or disavowed by President Viktor Yushchenko, there is a chance that on March 26, when Ukrainians vote for a new parliament, they may in their disappointment choose to return to the realm of corrupt and autocratic rule (Ukraine's watershed election. – 24 March 2006. – Daily Times, Pakistan).

Замість *President Viktor Yushchenko* вжито *Президент Ющенко*, що не вказує на надмір поваги до людини, про яку йдеться. У фразі ... *відклав на потім виконання деяких обіцянок*, обставина часу «*на потім*», яка відсутня у тексті оригіналу, лише підкреслює іронічність висловлювання. *Disavowed* перекладається не як нейтральне слово.

Основною рисою *суспільно-політичних* текстів є клішованість. Стійкі словосполучення утворюються за принципом метафори: *демографічний вибух, dismal prospects*. Це явище характерне для англійських текстів. Українські та російські тексти у цьому відношенні більш академічні. Під час перекладу фразеологізмів потрібно вирішувати проблеми деформації та контамінації фразеологізмів (*З ким поведешся, від того й наберешся. Слово – не горобець, вилетить – не спіймаєш*).

Контамінація – переплетення двох фразеологізмів – потребує відтворення цього прийому при перекладі (*Let every man praise the bridge he goes over*).

Алюзивність – використання замість готових елементів прихованих чи цитованих знайомих елементів тексту книг, кінофільмів тощо. Ці елементи потребують приміток при перекладі. Для підкреслення актуальності доцільно вживати модні слова, які мають міжнародну популярність.

4. Психологічна класифікація

Ця класифікація бере до уваги спосіб сприйняття оригіналу і створення тексту перекладу, а також поділяє перекладацьку діяльність на переклад:

- письмовий;
- усний.

Письмовий переклад - такий вид перекладу, при якому мовні твори, що об'єднуються в акт мовленнєвого спілкування (оригінал і текст перекладу), з'являються в процесі перекладу у вигляді фіксованих текстів, до яких перекладач може неодноразово звертатися.

Усний переклад - такий вид перекладу, при якому оригінал та його переклад з'являються в процесі перекладу в нефіксованій формі, тобто перекладач сприймає інформацію лише один раз і у своїй подальшій діяльності не може звертатися до вихідного тексту. Усний переклад відбувається за схемою: усне сприймання усне відтворення (translation by ear).

Підвиди усного перекладу	
<i>синхронний</i>	<i>послідовний</i>
паралельно із сприйняттям оригіналу	після завершення сприйняття оригіналу

5. Теоретичні основи опису окремих видів перекладу

Будь-яка мовна комунікація здійснює передачу інформації від джерела до рецептора (току ми й говоримо, що перекладач працює в двомовному режимі: від тексту оригіналу до тексту перекладу).

При *письмовому перекладі* дії перекладача односторонні (від мови оригіналу до мови перекладу). При *усному перекладі* двосторонні, тобто перекладач має працювати в

режимі.

В обох випадках перекладач бере на себе функції і джерела, і рецептора.

До цього часу ряд спеціальних теорій видів перекладу розроблений недостатньо. Серед найбільш розроблених - проблеми перекладу науково-технічних та газетно-інформаційних матеріалів.

Спеціальні теорії перекладу, що вивчають переклад у світлі психолінгвістичної класифікації, найбільше вивчають аспекти усного, особливо синхронного перекладу.

Через те, що умови здійснення усного перекладу створюють певні обмеження для досягнення максимальної еквівалентності і призводять до певних втрат інформації, ці умови підлягають спеціальному теоретичному опису.

6. Основні напрями теоретичного опису видів усного перекладу

Вивчення специфіки усного перекладу відбувається у трьох напрямках:

Перший напрям - вивчення факторів, що впливають на вибір і вилучення перекладачем інформації, що міститься в оригіналі. Наприклад, ними є такі фактори або умови сприймання усного тексту:

- короткочасність звучання усного тексту;
- одноразовість цього звучання;
- дискретність (= перерваність усного мовлення), а також ритм, темп, паузація мовлення.

До того ж, такими факторами є сприймання окремих "порцій" інформації в "ланцюжку" мовлення, що весь час розгортається, а при цьому - створення особливих "піків" інформації або смислових опорних пунктів.

Перекладач має прогнозувати подальший хід комунікації на основі вже сприйнятих сегментів тексту.

Теорія усного перекладу описує ситуації прогнозування, а також фактори, що компенсують втрати змісту.

Другий напрям - розгляд усного перекладу як особливого виду мовлення мовою перекладу.

Третій напрям - усний переклад як особливий вид перекладу (у протиставленні до письмового перекладу).

Література

1. Баранова С. В. Спецрозділи перекладу : конспект лекцій /С. В. Баранова. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 86 с.
2. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2000.
3. Кодухов В.І. Введение в языкознание. – М.: Высшая школа, 1987.
4. Мізін К.І. Вступ до мовознавства. - Кременчук: Вид-во КНУ, 2011

Тема 3. Проблема перекладності. еквівалентність перекладу при передачі функціонально-ситуативного змісту оригіналу

План лекційного заняття

1. Поняття еквівалентності перекладу.
2. Четвертий тип еквівалентності. Еквівалентність перекладу при передачі семантики мовних одиниць.
3. Вживання синонімічних структур.
4. Варіювання порядку слів при перекладі.
5. Зміна кількості і типу речень при перекладі.
6. П'ятий тип еквівалентності.
7. Можливі розбіжності в предметно-логічному значенні еквівалентних слів в оригіналі і в перекладі.
8. Особливості відтворення при перекладі конотативного аспекту значення слова.
9. Внутрішньо-лінгвістичне значення слова.

1. Поняття еквівалентності перекладу

Еквівалентність перекладу - спільність змісту (сміслова близькість) оригіналу і перекладу.

Одне з головних завдань перекладача полягає в максимально повній передачі змісту оригіналу. Як правило, фактична спільність змісту оригіналу і перекладу досить значна.

Слід розрізняти потенціальну еквівалентність, тобто максимальну спільність змісту двох різномовних текстів, яка допускається несхожістю різних мов, і перекладацьку еквівалентність - реальну сміслову близькість текстів оригіналу і перекладу, яка досягається перекладачем у процесі перекладу.

Границею перекладацької еквівалентності є максимально можливий ступінь збереження змісту оригіналу при перекладі, але в кожному окремому перекладі максимальна сміслова близькість до оригіналу досягається різною мірою.

Перекладацька еквівалентність спирається на збереження (але одночасно і на втрати) різних елементів сміслу, що містяться в оригіналі.

Залежно від того, яка частина змісту передається в перекладі для забезпечення його еквівалентності, розрізняють п'ять рівнів (типів, видів) еквівалентності. Перші три типи розглянуто в курсі лекцій з перекладознавства: тип - переклад зберігає *мету комунікації*;

I тип - переклад зберігає *мету комунікації і опис мовної ситуації*;

II тип - зберігаються всі три частини: *мета комунікації, опис мовної ситуації і спосіб її опису*.

На будь-якому рівні еквівалентності переклад може і має забезпечувати міжмовну комунікацію. Розглянемо четвертий і п'ятий типи еквівалентності.

2. Четвертий тип еквівалентності. Еквівалентність перекладу при передачі. Семантики мовних одиниць

При четвертому типі еквівалентності у перекладі відтворюється значна частина значень синтаксичних структур оригіналу, при цьому зберігаються і мета, і опис, і спосіб опису ситуації.

Структурна організація оригіналу містить певну інформацію, яка входить до загального змісту тексту, що перекладається.

Синтаксична структура висловлювання зумовлює можливість використання в ньому слів певного типу в певній послідовності і з певними зв'язками між собою, а також визначає ту частину змісту, яка виступає на перший план в акті комунікації.

Через це максимально можливе збереження синтаксичної будови оригіналу при перекладі сприяє повнішому відтворенню змісту оригіналу. До того ж, синтаксичний паралелізм оригіналу і перекладу допомагає співвіднести окремі елементи цих текстів. Таким чином відбувається їхнє структурне ототожнення.

Паралелізм синтаксичної організації перекладу стосовно оригіналу є використанням при перекладі аналогічних синтаксичних структур, завдяки чому стає можливою *інваріантність* синтаксичних значень. Це явище є найбільш характерним для перекладу текстів державних або міжнародних актів, де переклад часто одержує правовий статус оригіналу, тобто обидва тексти є однаковою мірою *аутентичним* (тобто первинними або чинними).

Інваріантність синтаксичних значень - здатність до взаємного замінювання елементів синтаксичної структури на рівні сприймання й розуміння.

Таким чином, для четвертого типу еквівалентності є характерним:

- значний (хоча й неповний) паралелізм лексичного складу: для більшості слів оригіналу можна підібрати відповідні слова у перекладі з наближеним змістом;

вживання в перекладі синтаксичних структур, що є аналогічними до структур оригіналу або пов'язані з ними відношеннями синтаксичного варіювання: це забезпечує максимально можливу передачу у перекладі значення синтаксичних структур оригіналу;

- збереження у перекладі всіх трьох частин змісту оригіналу (як для третього типу еквівалентності) - мети комунікації, вказівки на ситуацію, способу опису ситуації.

Якщо неможливо повністю зберегти синтаксичний паралелізм, використовуємо структури, що є варіантами структури оригінал.

Четвертому типу еквівалентності притаманні три основні види такого синтаксичного варіювання:

- 1) вживання синонімічних структур, пов'язаних відношеннями прямої або зворотної трансформації;
- 2) використання аналогічних структур зі зміною порядку слів;
- 3) використання аналогічних структур зі зміною типу зв'язку між ними.

3. Вживання синонімічних структур

У будь-якій мові існують синтаксичні структури, які можна вивести з так званої „ядерної” структури або звести до неї за допомогою певних перетворень (= синтаксичних трансформацій).

Такі структури мають спільні логіко-синтаксичні зв'язки, разом з тим, кожна з них має власне синтаксичне значення: це значення відрізняє її (= кожен структуру) від значень інших структур цього трансформаційного (синонімічного) ряду.

Наприклад, є вихідна (ядерна) структура з основним значенням:

The doer the doer of the action the action.

З неї можна вивести кілька структур, що зберігають це основне значення. Різниця між ними - додаткові синонімічні значення.

В усіх цих і подібних випадках висловлювання має у своїх інваріантах (тобто однаковою мірою можливих варіантах) спільний зміст, який відрізняється лише додатковою інформацією. Часто саме ця додаткова інформація визначає стилістичну спрямованість висловлювання, вказує на те, в якій сфері спілкування це висловлювання має вживатися. Наприклад, у рідній мові для офіційно-ділового мовлення характерні пасивні конструкції; в англійській мові - це безсполучникове підрядне речення умови (або subjunctive): *Had a positive decision been achieved at the general Assembly...*

Навпаки, подібна структура в рідній мові (в даному випадку, російській) є характерною для розмовного стилю.

Якщо в синтаксичній структурі ми вживаємо один член синонімічного ряду замість іншого, це не приводить до суттєвої зміни загального змісту висловлювання, і тому для четвертого типу еквівалентності є характерним вживання при перекладі синонімічних структур, що достатньою мірою зберігають синтаксичну структуру оригіналу.

4. Варіювання порядку слів при перекладі

При варіюванні порядку слів мова йде про пошук аналогічних синтаксичних конструкцій або структурно ідентичних речень з однаковим способом опису ситуації.

Функції порядку слів у висловлюванні:

- оформлює певну граматичну категорію;
- забезпечує смисловий зв'язок між частинами висловлювання і між суміжними висловлюваннями (= є засобом комунікативного членування висловлювання і тексту);
- вказує на емоційний характер висловлювання.

Якщо будь-яка з функцій порушена, то порядок слів в еквівалентних висловлюваннях не збігається з аналогічною синтаксичною структурою перекладу.

5. Зміна кількості і типу речень при перекладі

Існує три види змін:

- у бік збільшення кількості самостійних речень;
- у бік зменшення;
- комплексне варіювання.

6. П'ятий тип еквівалентності

При п'ятому типі еквівалентності досягається максимальний ступінь наближеності перекладу до змісту оригіналу.

Наприклад: *I saw him at the theatre*

The house was sold for 10th dollars

He was sure we should both fall ill

У перекладах цих речень ми спостерігаємо:

v високий ступінь паралелізму в структурній організації тексту;

v максимальну співвіднесеність лексичного складу: в перекладі можна встановити відповідності для всіх значущих (meaningful) слів оригіналу;

v збереження в перекладі всіх основних частин змісту оригіналу;

v збереження чотирьох частин змісту оригіналу (як для I - IV типів) - максимально можлива спільність окремих сем, тобто одиниць значення, що входять до складу значень співвіднесених слів в оригіналі і в перекладі.

Ступінь такої спільності визначається можливістю відтворення у перекладі окремих компонентів значення слів оригіналу, що, в свою чергу, залежить від того, як виражений той чи інший компонент значення у словах ТО і ТП і яким чином у кожному окремому випадку на вибір слова при перекладі впливає необхідність передати інші частини змісту оригіналу.

Семантика слів, що входять до вислову, становить найважливішу частину змісту цього вислову.

Інформація, що становить семантику слова, є неоднорідною і в ній можуть вирізнятися якісно різноманітні елементи. Якщо вирізняти ці елементи по одному, вони підлягають перекладу, але часто одночасна передача змісту всього обсягу інформації, що міститься в слові, не є можливою: адже збереження одних елементів семантики слова означає втрату інших. У такому випадку еквівалентність перекладу забезпечується відтворенням найважливіших (домінуючих) елементів змісту, передача яких є необхідною і достатньою в умовах даного акту міжмовної комунікації.

7. Можливі розбіжності в предметно-логічному значенні еквівалентних слів в оригіналі і в перекладі

Деякі втрати інформації, що не перешкоджають відношенням еквівалентності п'ятого типу, спостерігаються в кожному з трьох основних аспектів семантики слова:

- предметно-логічному або денотативному;
- конотативному;
- внутрішньо-лінгвістичному.

Часто в значеннях еквівалентних слів в оригіналі і перекладі міститься різна кількість елементарних змістів (= сем), тому що в них відображено неоднакові ознаки певного класу об'єктів.

Наприклад:

I - прямі значення слів, що виступають еквівалентами при перекладі: „*error*” - „*помилка*” або „*mistake*” - „*помилка*”.

II - *the same* з дієсловами: *to kill, to assassinate to murder, to slay*.

III - дієслово „*плавати*” з двома еквівалентами перекладу „*swim*” і „*sail*”.

Картина світу в значеннях слів. Закріплюючи в значеннях слів різні ознаки предметів, кожна мова створює свою власну картину світу. Наприклад: *A fly stands on the ceiling*

У результаті ті семи, що збігаються в значеннях слів різних мов, можуть розрізнятися за характером і кількістю об'єктів значення і визначаються шляхом вказування на дану ознаку. Наприклад: *носити одяг - to wear - to wear a perfume;*

кун'ячений - boiled water; boiled milk;

варений - boiled eggs; boiled potatoes.

Значення будь-якого слова є частиною семантичної системи мови, і це значення залежить не лише від того, які ознаки предметів (об'єктів) є в ньому безпосередньовідображеними, але й від наявності інших слів, що означають ті ж самі об'єкти. Наприклад:

кінь - horse(не є прикладом для українського перекладу);

собака, пес - dog(англійське слово охоплює два українські).

Як результат розбіжностей: дуже часто при перекладі неможливо скористатися повним еквівалентом, тому еквівалентність п'ятого типу, як правило, не реалізується.

Наприклад, слово *голова* не завжди перекладається *head*:

He had risked his neck - to risk one's neck - ризикувати головою.

Наведемо інші приклади розбіжностей:

to clap hands - плескати в долоні;

to hold face high - високо піднести голову;

to slam the door into one's face - закрити двері перед носом.

Протилежний випадок: найближчий за значенням еквівалент видається можливим, але актуальним вибором стає варіант перекладу:

to wash dishes - мити тарілки - мити посуд

to wash teeth - чистити зуби.

8. Особливості відтворення при перекладі конотативного аспекту значення слова

Найголовнішу роль у передачі конотативного аспекту семантики слова відіграють його компоненти:

- емоційний;
- стилістичний;
- образний.

Слово може бути емоційно забарвленим або емоційно нейтральним:

neutral	marked
<i>smell</i>	<i>fragrance</i>
<i>запах</i>	<i>аромат</i>

Сприймаючи слово, мовець оцінює його як носія додаткової інформації про використання слова у певному типі мовлення:

- розмовному;
- книжному;
- поетичному.

Слід зазначити, що значна кількість слів у мові є нейтральними, тобто такими, що вживаються в різних мовних стилях і типах мовлення.

Нейтральність слова також може становити окремий компонент конотативного значення. Приклад - пари слів, у яких збігається предметно-логічне значення, але відрізняється стилістична характеристика:

<i>to end</i>	<i>to terminate</i>
<i>закінчити</i>	<i>завершити</i>

Однакові стилістичні характеристики при перекладі можуть бути у термінів:

radiation, feedback - зворотний зв'язок; а також серед загальноповживаної лексики.

При вживанні подібних відповідностей не в тому стилістичному контексті порушується еквівалентність стилістичної характеристики слів в оригіналі і в перекладі.

Таке порушення легко компенсується, тому що стилістичний компонент значення слова забарвлює не лише саме слово, але й увесь вираз як такий, що належить до певного типу мовлення.

Такий випадок характерний для перекладу художньої літератури і вживається з метою збереження стилістичної еквівалентності.

Слід вирізнити види текстувальних стилів, що охоплюють вживання конотацій при перекладі:

- офіційний;
- урочистий;
- романтичний.

Розглянемо відтворення асоціативно-образного компонента конотативного значення при перекладі.

Семантика деяких слів включає додаткову інформацію, пов'язану з певними асоціаціями в уяві мовців (*сніг - крейда* (білий колір, але не однакові асоціації), *скала - голка* (також різні якості речей). Визначають три різні ступені близькості образних слів в обох мовах:

1. Однакові образно-асоціативні характеристики (*сніг - snow, камінь - stone, день - day*). У таких випадках досягається найвищий ступінь еквівалентності.
2. Слова, що не є еквівалентами, мають, до того ж, різні предметно-логічні значення. Тоді переклад відбувається шляхом заміни образу.
3. Ознака, що вирізняється -в образному компоненті слова в оригіналі, не вирізняється в словах перекладу. Часто буває, що такого образу взагалі не створено.

9. Внутрішньо-лінгвістичне значення слова

Внутрішньо-лінгвістичне значення (ВЛЗ) слова посідає особливе місце у відношеннях між одиницями оригіналу і перекладу в п'ятому типі еквівалентності.

ВЛЗ слова залежить від положення слова у мовній системі. Будь-яке слово знаходиться у складних семантичних відношеннях з іншими словами даної мови, і ці зв'язки відображаються у його семантиці (= значенні). Наприклад, слово "*стіл*".

- Пов'язане з іншими загальними і конкретними назвами предметів меблів: "*меблі, лаштунки, стіл, крісло...*"

I - Інший тип зв'язку встановлюється між цим словом та іншими словами, які можуть сполучатися з ним у мовленні: "*Дерев'яний, круглий стояти, накривати...*"

II - Ще один тип семантичного зв'язку виявляє загальні елементи змісту даного слова з однокореновими словами (*столовий, стосуватися*

застілья; (рос.) *застолье столоваться, застольний*; тобто такими, що об'єднані спільною кореневою морфемою.

III - Зв'язок між окремими значеннями багатозначного слова: *board- "рада" і "Дошка"*, тобто два різні значення пов'язані одним спільним словом.

Всі ці значення - і денотативні, і конотативні - в сукупності обумовлюють характер внутрішньо-лінгвістичного значення слова в перекладі. В більшості випадків еквівалентність слів оригіналу і перекладу не залежить від того, чи збереглося ВЛЗ цих слів. Це - значення, "нав'язане" слову системою мови. Це значення містить інформацію, передача якої звичайно не входить до намірів джерела і на яку комуніканти не зважають, вважаючи її елементом оформлення думки, а не самою думкою. Необхідність відтворення компонентів ВЛЗ слова в перекладі виникає лише тоді, коли це значення в оригіналі виступає на перший план, коли до нього повернуто особливу увагу, і через це його компоненти стають комунікативно важливими, домінуючими елементами змісту.

IV цьому випадку передача таких значень є необхідною умовою для досягнення

еквівалентності.

Одним з компонентів ВЛЗ є відображення в семантиці слова значень окремих морфем, що складають це слово, наприклад, при злитті у слові кількох морфем. Як правило, складові семантики слова не орієнтуються на морфемний склад, а слово сприймається як семантичне ціле. Наприклад. *пароплав, письменник, мандрівник, woodman, machinegun, aircraft, beatnik* — значення цих слів не зводиться до суми значень їх складових частин. Але при цьому ці значення присутні в семантиці слова в цілому і при бажанні (або за умови певної інтенції) висуваються на перший план.

У більшості випадків відношенні еквівалентності встановлюються незалежно від морфемного складу пар слів:

In it would be a priceless old chestnut-wood wardrobe and four-poster bed of an excellent period.

Тут еквівалентність встановлюється:

• між словами з однаковими морфемами: *bed* -ліжка;

priceless - безцінний (= коштовний):

між структурно різними одиницями:

old - старовинний (а не старий);

wardrobe - гардероб (можна: шафа Для одягу);

four-poster - з балдахіном (на чотирьох опорах);

chestnut-wood - горіховий (з горіхового дерева).

Але є випадки, коли морфемний склад справді має паралельний переклад:

... the nation's elder were old.

... старійшини ... були старшими.

Часто виникає гра словами, побудована саме на еквівалентності морфемного характеру, а швидше - на часткових втратах морфемної структури з метою досягнення еквівалентності змісту:

- "А чи немає тут миленького?" (*sweetheart*):

- "Солоденького ви схотіли?" (*sweetmeat*).

Тут виявилось необхідним відмовитися від прямого

перекладу "наречений" і "цукерка", тому що тоді було б втрачено сенс фрази. В нашому перекладі збігаються не кореневі, а афіксальні морфемні (миленький - солоденький).

Інший спосіб відтворення морфемного значення слова оригіналу полягає у відтворенні значень складових морфем у вигляді окремих слів при перекладі. При цьому передається інформація, відсутня в оригіналі. Наприклад:

I am a good bookkeeper - Бухгалтер: Я вмю працювати з конторськими книгами.

Тут має сенс перекладати слово частинами, розширюючи зміст кожної морфемі, щоб пов'язати його з контекстом.

При перекладі морфемного складу багатозначних слів також можливі часткові втрати змісту, особливо, якщо за мету ставиться передача додаткової інформації:

He says he'll teach you ... - Він кричить, що покаже вам....

... they went to bed - metaphorically - in the dark - ...вони лягли спати- висловлюючись фігуально.

Якщо слово в мові перекладу не є багатозначним, як слово в мові оригіналу, потрібно передати його значення за рахунок значень інших компонентів змісту оригіналу:... *голова над пажами - яка ж ти голова, ти ж так собі - дулька.*

Такий спосіб є найбільш характерним у перекладі художніх текстів

Література

1. Баранова С. В. Спецрозділи перекладу : конспект лекцій /С. В. Баранова. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 86 с.
2. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2000.
3. Кодухов В.І. Введение в языкознание. – М.: Высшая школа, 1987.

Тема 4. Типи перекладацьких трансформацій. Граматичні трансформації

План лекційного заняття

1. Граматичне співставлення в процесі перекладу.
2. Основні розходження граматичної будови англійської і української мови.
3. Порядок слів і структура речення.
4. Граматичні трансформації.
5. Членування і об'єднання речень у перекладі.
6. Передача заперечення в перекладі.

1. Граматичне співставлення в процесі перекладу

Той, хто розмовляє рідною мовою, а тим більше той, хто є пише вибирають потрібну конструкцію не відразу, а після деяких роздумів і співставлення синонімічних варіантів. Пошук і вибір граничної форми у перекладі набуває великої ваги.

Коли іншомовна форма виділяється своєю особливістю і не знаходить формальних відповідників у р/у мовах, важливо знати, якими граматичними засобами можна найкраще передати думку, виражена іншомовною граматичною формою чи синтаксичною конструкцією.

e. g. I wanted to have done it myself. He hoped to have succeeded. She promised to have come earlier.

Постає питання:

Яке граматичне значення має перфектний інфінітив у наведених прикладах? Як виразити це значення у перекладі? Граматичне значення у всіх 3-х прикладах одне і теж - значення нездійсненої (нереалізованої) дії, що виражена дієсловом-присудком.

Можливо перекласти:

- 1) "Я хотів зробити це сам, але не зробив".
- 2) "Він сподівався на успіх, але не досяг його".
- 3) "Вона обіцяла прийти, раніше, але не прийшла".

Однак такий переклад не зовсім правильний стосовно нашої мови. І в українській мові можна знайти спосіб так само висловити ідею нездійсненої дії, як і в англійській. Для цього потрібно лише відійти від копіювання форми англійської конструкції:

"Я хотів було зробити це сам".

I hoped to have found him at home. - Я сподівався застати його вдома (але не застав).

Академік Шахматов називає таку форму "недійсним способом" хоча для 2-х інших прикладів така форма не підходить. Можна сказати "Він марно сподівався на успіх".

"Вона лиш пообіцяла прийти раніше?"

Як бачимо, іноді передача значення нездійсненої дії можлива лише лексичними засобами. Заміна граматичних засобів лексичними чи лексичних -граматичними - цілком законне явище у перекладі.

Між граматичними формами і синтаксичними конструкціями різних мовне можна встановити такі відповідники, які б не залежали від їх лексичного змісту.

Для перекладознавства важливо встановити лексико-граматичні відповідники з урахуванням стилістичних функцій кожної граматичної форми і синтаксичної конструкції.

Приклад:

В англійській мові для вираження поняття належності найчастіше служить дієслово "to have":

I have a brother

I have no time.

Цим 2-складовим реченням в УМ відповідають односкладові: Я маю брата; немаю часу тощо.

Якщо взяти інший ряд додатків до дієслова "to have", то відповідники в у/м будуть іншими:

He had courage to avow

He has the brass to say

I have some grounds to believe

I have the honour to inform you. Він має мужність зізнатися.

Він має зухвалість (нахабство) стверджувати.

Я має деякі підстави думати (гадати).

Маю честь повідомити вам.

Із аналізу двох серій прикладів видно, що якщо додаток означає конкретне поняття чи живу істоту, то в перекладі звичайно вживається односкладова конструкція "у мене є" ; якщо додаток - абстрактний іменник, то головним чином вживається 2- складова конструкція у перекладі: "я маю", можливо використовувати 2-ій серій і варіант перекладу "у нього була мужність; у мене є деякі підстави". Але зовсім погана: "У мене є честь повідомити вам". Стосовно значення між конструкціями "Я маю кімнату" і "У мене є кімната" не має ніякої різниці, хоча перша суперечить стилістичній нормі.

Таким чином, встановлюючи граматичні відповідники потрібно враховувати лексичне наповнення і стилістичну функцію конструкції.

Велика небезпека для перекладача полягає у тому, що в англ. і укр. мовах існує немало однойменних граматичних форм і синтаксичних конструкцій, які не співпадають на своїми функціями та значенням у обох мовах. Однакові назви таких конструкцій та форм, запозичені в англ. і укр. мовах з латині, не повинні вводити в оману. Англ. інфінітив і англ. діє прикметник і за функціями, і за значенням відрізняються від ферм у нашій мові. Так англ. дієприкметнику теперішнього часу може відповідати в укр. мові або дієприкметник, або дієприслівник. Є випадки коли не вживається ні те, ні те:

e. g. He Stayed in London for two months leaving in October.

У подібних випадках у перекладі не вживається ні дієприкметник, ні дієприслівник. Рівноцінні за значенням діє можуть передаватися однорідними членами речення

1) Він прожив у Лондоні два місяці і поїхав у жовтні; а якщо робити наголос на послідовність дій. то дієприслівником буде виражена те, що в англ. оригіналі передано дієслово в особовій формі 2) Проживши, у Лондоні два місяці, він поїхав у жовтні.

Подібні перетворення речень в процесі перекладу називають граматичними трансформаціями.

2. Основні розходження граматичної будови англійської і української мови

Під час вибору граматичних варіантів в процесі перекладу важливо враховувати основні лінії розходження граматичної будови англ./рос. мови.

Одна із головних розбіжностей - централізованість структури простого речення в англ. мові, яка виражається в побудові речення навколо єдиного центру - підмита. Для цього англійська мова використовує такі засоби:

- 1) поєднання пасиву з активом в однорідних членах - присудках
- 2) синтаксичними комплексами
- 3) подвійним керуванням
- 4) прийменниковими конструкціями.

Поєднання пасиву з активом зустрічається часто.

e. g. President Roosevelt has Summoned and was joined by Harry Hopkins in the afternoon.

Президент Рузвельт викликав до себе Г.Хопкінса, який приїхав до нього в той же день.

У цьому реченні є ще подвійне керування. У перекладі 2 присудки не можуть керувати одним і тим же додатком, якщо для одного із дієслів цей додаток прийменниковий, а для іншого - без прийменниковий.

Так само у нашій мові неможлива конструкція із 2-ма дієслівними присудками, які керують одним додатком, але з різними прийменниками.

e. g. They are not represented in but handled by, the British Foreign office.

Вони не представлені британським міністерством зовнішніх справ, але воно розпоряджається ними.

Таким чином, перекладаючи конструкції з подвійним керуванням, перебудова речення неминуха.

Інша особливість англійської граматичної будови - наявність конструкцій, граматичне значення яких розкривається поза рамками самої конструкції (синтаксичного комплексу).

До таких конструкцій відносять складний додаток, складний присудок, абсолютні звороти і деякі види модальних конструкцій.

3. Порядок слів і структура речення у перекладі

В процесі перекладу важливо правильно визначити найкраще розташування слів та членів речення у структурі речення.

Як відомо, в англ. мові порядок слів нерідко служить граматичним засобом встановлення функції слова у реченні. Тому англійське речення відрізняється більш постійним і строгим порядком слів, ніж українське.

В короткому англійському реченні порядок слів строгий: підмет, присудок, додаток, обставина місця, обставина часу. В українській мові порядок слів буде (може бути) зворотній: від другорядних членів до головних із підметом аж у самому кінці.

e. g. A Bulgarian delegation arrived in London yesterday. Вчора до Лондона прибула болгарська делегація.

Однак, граматичні трансформації також підлягають певним закономірностям. Ці закономірності, правда, на відміну від лексичних еквівалентів не простежуються в рамках вузького контексту. Навіть найпростіше речення, структура кого на перший погляд нічим не відрізняється від структури відповідного українського речення, може вимагати перетворення під час перекладу залежно або від більш широкого контексту чи від логічних або стилістичних чинників.

e. g. Фраза із 4 слів повісті Теккерея.

"The Raven's Wind" ("Вороняче крило").

- Walker Can endure it. Відповідник, зрозуміло нібито: Уокер може це витерпіти.

Але українське речення може мати 24 варіанти! Уокер може витерпіти Уокер це може витерпіти Уокер витерпіти може це Уокер витерпіти це може Уокер це витерпіти може...

Зрозуміло, що кожен варіант відрізняється зміщенням логічного наголосу. На питання:

- Хто може витерпіти таке? Відповідь буде:

Витерпіти це може Уокер.

- А на питання, чи може Уокер витерпіти якусь неприємність, відповідь буде:

Уокер це витерпіти може.

Англійський відповідник не матиме жодного аналогічного варіанта, тому що єдино можлива перестановка присудка на перше місце перетворить це стверджувальне речення у питальне.

Цю розбіжність між англійським та українським синтаксисом легко пояснити і як уже зазначалось в а/м порядок слів має граматичну функцію, а в у/м - логіко- стилістичну.

Централізованість будови англійського речення дозволяє включати в одне просте речення 2 (а інколи більше) однаково важливих повідомлення, які у перекладі звичайно

розділяють:

e.g. The Republican Party is defeated in the US Congress elections.

"У США відбулись вибори в конгрес. Республіканська партія зазнала поразки".

Хоча можливо сказати "На виборах в конгресі США Республіканська партія зазнала поразки".

Також вирішальне значення для визначення порядку слів в реченні мають стилістичні норми мови, на яку робиться переклад.

Слід не допускати монотонної побудови речень в укр. мові, хоча в англ. мові декілька речень підряд можуть мати однакову структуру.

4. Граматичні трансформації

Граматичні трансформації - прийоми перетворення англійського речення у синтаксичні структури, властиві українській мові.

A bus and tram crash killed four.

В результаті зіткнення автобуса з трамваєм загинуло 4 пасажирів.

Всі різновиди граматичних трансформацій можна звести до таких категорій:

1. зміна порядку слів
2. зміна структури речення (повна або часткова)
3. заміна частин мови і членів речення (функціональна заміна)
4. додавання і вилучення слів.

Останні 2 прийоми часто зумовлені і дією лексичних чинників.

а) заміна частин мови

1. заміна дієслів

Найчастіше зустрічається у перекладі науково-технічних, публіцистичних, документних текстів. Особові і безособові форми англійського дієслова замінюються іменником. Заміни можуть бути обов'язковими, коли в укр. мові не має відповідного дієслова, напр.: to editorialize

e.g. New York Times editorialized on 12-th of February 1950...

заміна іменником у "передовій статті"

Заміна може бути факультативна, коли вона викликана стилістичними міркуваннями:

I war was fought in this country to free slaves.

У нашій країні війна велась за звільнення рабів.

2. заміна іменників

Ці заміни відбуваються рідше, ніж заміни дієслів. Найчастіше замінюють іменники, які не мають прямого відповідника.

I am a bad reader and I am a poor skipper.

іменнику "skipper" не має відповідника але дієслова "to skip" - читати не все підряд з пропусками.

bad reader - поганий читач

Я читаю повільно і не вмію читати як- нбудь.

e.g. I am an early riser.

Я рано встаю.

3. заміна прикметників і прислівників

Прикметники замінюються іменниками, дієсловами і прислівниками, e.g. Different creative spheres - різні галузі творчості. Найчастіше прикметник замінюють прислівником. Це пов'язано з явищем переносу епітета.

Lord stretched a careless hand - Лорд недбало простягнув руку. Poirot waved an eloquent hand - Пуоро картинно помахав рукою.

- б) додавання слів з граматичних причин

Додавання слів як з лексичних, так і з граматичних причин. Така необхідність виникає при перекладі синтаксичних комплексів та деяких конструкцій, не властивих у/м

(абсолютних конструкцій). Часто ці додаткові слова є необхідними сполучними ланками в укр. фазі.

Reward of 500J being offered by the Government for information has been condemned by MPs.

Той факт, що уряд пропонував винагороду у розмірі 500 фунтів за інформацію, викликав осуд членів парламенту.

e.g. "industries" - іменник збірний і відповідає однині в у/м:

e.g. industries of Britain - промисловість

але, коли необхідно зберегти значення множини, перекладач змушений вводити слово "галузі"

delegates from various industries - представники різних галузей промисловості.

c) вилучення слів

Опускаємо лише повнозначні слова. Специфіка синтаксичних зв'язків в а/м інколи вимагає надмірного вживання дієслів, які виражають почуття, сприймання і висловлювання.

I regret to say that I miss your point.

На жаль, я не розумію, на що ви натякаєте.

Якщо слово "to say" зберегти, то розмовна фраза перетвориться у офіційну "Я, на жаль, повинен заявити, що не розумію, на що ви натякаєте".

I am glad to hear you say so.

Радий це чути.

d) Заміна структури речення з лексичних причин.

Часто трапляється так, що лише з допомогою перебудови англійського речення можливий адекватний переклад.

Oh, you don't say so!

О, не говорить так!

Це помилковий переклад, оскільки вигук "Oh, you don't say so!" виражає сильне здивування. Найкраще це речення перекласти не як окличне, а як питальне: Та що Ви кажете? Або теж можна перекладати окличним, але із повного заміною лексики: Та не може бути!

У перекладі важливо враховувати не лише синтаксичну побудову, але й смислову (комунікативну) структуру речення, тобто вибір головних і другорядних членів речення.

e.g. Drowning is the biggest killer of children and teenagers according to the World.

Health Report issued in Geneva yesterday.

У перекладі цього речення важко знайти відповідник 1-му слову, оскільки в укр. мові не має іменника від дієслова "топитися", але є дієприкметник "потонулий", яким може скористати перекладач.

Згідно із звітом Всесвітньої організації охорони здоров'я, опублікованим вчора в Женеві, найбільший відсоток дітей і підлітків, що гинуть від нещасних випадків, припадає на тих, що втопилися.

Радикальна перебудова речення часто необхідна, коли у ньому присудком виступають дієслова to see, to witness, to bring about etc.

The year 1934 saw the rise of various brands of fascism in France, as exemplified by the Concord riots of 6 February.

В 1934р. у Франції спостерігалось зростання кількості різних фашистських угруповань, що вилилось у спробу повстання на плащі Згоди 6 лютого.

Замість підмета "1934" у перекладі використано обставину часу.

Найчастіше перебудова конструкції із лексичних причин виникає через логічну невідповідність: коли член речення, на якому стоїть логічний наголос в англійській фразі, займає другорядну позицію в укр. фразі (десь у середині речення).

e.g. In the 20 century drink has found fresh enemies in the cinemas of the street corner, and the wireless at home, and the increase of mechanical employments, particularly the driving of motor-cars, has put a premium an sobriety.

Присудок в кінці речення відноситься не лише до останнього імена переліку фактів, але й до цілого речення.

У 20 ст. у алкоголізму з'явилися нові вороги: і кінематограф на кожному розі, радіо дома, а також зростання потреби у технічних спеціалістах, особливо водіях автомашин. Все це вимагало обов'язкового дотримання принципу тверезості.

5. Членування і об'єднання речень у перекладі

Необхідність членування англ. речень у перекладі виникає через неспівпадання структури речення в а/у мовах. Розрізняють зовнішнє і внутрішнє членування.

У зовнішньому членування одне речення оригіналу перетворюється у 2 чи декілька речень у перекладі. При внутрішньому членуванні просте речення оригіналу замінюється складним. Під час перекладу з англ. частіше звертаються до членування, ніж до об'єднання речень. Це пояснюється централізованістю структури англ. речень.

Внутрішнє членування речення буває необхідним у перекладі синтаксичних комплексів (інфінітивних, дієприкметникових, герундіальних), які як правило перекладають складними реченнями, e.g. The danger of flooding is believed to be over.

"Є підстави вважати, що небезпека повені минула". They saw the whole town shattered to a heap of ruing. "Вони бачили, як ціле місто перетворилось у купу руїн". Your having been ill makes no difference. Те, що ви хворіли, нічого не мінєє.

До прийому внутрішнього членування також можна віднести випадки, коли який-небудь член речення, підкреслений в оригіналі іншим чином, виділяється у перекладі на укр. мову відокремленням.

Зовнішнє членування відбувається тоді, коли смислові зв'язки між частинами англ. речення слабкі, що в свою чергу пояснюється тенденцією англ. синтаксису до об'єднання в одному реченні не зовсім однорідних думок.

Інколи збереження структури речення ускладнене різноплановістю виражених у ньому думок: особливо коли в одному реченні поєднується повідомлення, що відносяться до різних часових відрізків:

e.g. And here at times when his mother's and father and financial difficulties were greatest, they would be found thinking, or as Asa Griffith was wont helplessly to say at times, praying their way out a rather ineffectual way, as Clyde began to thing later (Deicer, an American Tragedy)

"І тут вже у часи найбільших фінансових ускладнень батько й мати сиділи і розмірковували чи, як інколи втомлено казала Ейза Гріфіт, молили бога показати їм вихід із становища. Згодом Клайд зрозумів, що те погано допомагало їм знайтивихід." Виділення частини речення в окреме речення сприяє посиленню ідейного звучання повідомлення:

e.g. The Chinese working people can live free of worry, with enough to eat and wear for the first time, their standards rising steadily and the war kers know they will go on rising.

"Тепер робітники Китаю можуть жити не знаючи злиднів. Вперше в історії вони не знають нестачі в їжі і одязі. Їхній життєвий рівень неуклінно зростає, і вони знають, що він зростатиме й надалі".

Прийом об'єднання 2 і більше речень оригіналу в одне ціле у перекладі застосовується для:

- а) уточнення змісту;
- б) із стилістичною метою;

e.g. Once again the choice opens before the people. But it is no longer 1918 nor is it 1938. The whole balance of forces is profoundly changed. Народ знову стоїть перед вибором. Але тепер вже не 1918 рік і навіть не 1938-й. Розстановка сил корінним образом

змінилась"

в) До цього прийому звертаються коли зв'язок між сусідніми реченнями а/м настільки тісний, що їх формальне об'єднання диктується традицією побудови укр. фрази.

г) об'єднання може бути доцільним, коли жодне з речень оригіналу не являє собою закінчену думку.

6. Передача заперечення в перекладі

Як відомо в англ. реченні може бути лише одне заперечення, тоді як в р/у мові їх може бути декілька.

e.g. He never forgives a mistake made by anybody.

Он нікогда, нікому не прощає ні єдиної помилки. Однак в англ. складному реченні можна зустріти 2 заперечення: у головному і підрядному реченні.

e.g. Nights by

Основна трудність перекладу англ. речень із запереченням полягає у тому, що не завжди легко визначити член речення, до якого відноситься заперечення. Коли заперечна частка стоїть перед другорядним членом, це не обов'язково означає, що вона відноситься саме до цього члена речення. Інколи її дія може поширюватись на всю смислову групу чи на все речення.

e.g. Balzac fled over the rooftops by night to impress nobody, but to dodge his creditors.

Бальзак бігав вночі по дахах зовсім не для того, щоб вразити чийсь уяву, а для того, щоб врятуватись від своїх кредиторів. Заперечний займенник "nobody" відноситься до інфінітивної смислової групи у функції обставини мети і тому є синонімом, аналогічним укр. заперечному звороту "не для того, щоб кого-небудь вразити".

Прислівник "never" нерідко вживається в ролі підсиленого заперечення і у таких випадках не перекладається "ніколи".

e.g. I spent the morning with him, but he never spoke to me.

Я провів з ним весь ранок, але він ні разу навіть не заговорив зі мною.

Замінником підсиленого заперечення може служити дієслово "to fail". "He failed to come" значить "Він не прийшов", а не "Йому не вдалось прийти"

Якщо у реченні заперечення знаходиться не тільки перед присудком але і перед підметом, то така конструкція є підсиленням ствердженням ствердженням. У подібних випадках можливі 2 варіанти перекладу: з подвійним запереченням і стверджувальний.

No man is not worth the writer's knowing.

1) Немає такої людини, яка б не заслужила уваги письменника.

2) Кожна людина заслуговує уваги письменника.

Під час перекладу речень із заперечною частиною слів враховувати:

1) до якого із членів речення відноситься ця частка;

2) яка її функція - заперечення чи підсилення.

Література

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карабан. – Вінниця: Нова книга, 2002.

2. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – К.: Академія, 2000.

3. Кодухов В.І. Введение в языкознание. – М.: Высшая школа, 1987. Корунець І. В. Theory and practice of translation / І. В. Корунець. – Вінниця: Нова книга, 2003.

4. Мізін К.І. Вступ до мовознавства. - Кременчук: Вид-во КНУ, 2011

Тема 5. Перекладацькі відповідності

План лекційного заняття

1. Поняття „перекладацька відповідність”.

2. Перекладацькі відповідності одиницям різних рівнів.

3. Принципи класифікації відповідностей.

4. Одиничні і множинні відповідності.
5. Поняття і види контексту. Значення слова в контексті.
6. Вибір відповідності при перекладі. Оказіональні відповідності.
7. Безеквівалентні лексичні і граматичні одиниці.
8. Принципи опису фразеологічних відповідностей.

1. Поняття „перекладацька відповідність”

Ієрархія відповідностей вибудовується за такими рівнями:

- I - *тексти*, що об'єднуються в процесі перекладу;
- II - *окремі висловлювання* в цих текстах, що є співвіднесеними;
- III - *одиниці МО і ЦМ*, що складають ці окремі висловлювання.

Одиниці обох мов є взаємозамінними. Це означає, що обидві одиниці мають особливе стабільне значення, і ці значення мають багато спільного. Між цими значеннями встановлюються відношення *перекладацької еквівалентності*, тобто для перекладу однієї одиниці значення (в мові оригіналу) регулярно використовується інша одиниця (з мови перекладу).

Одиниця ЦМ, яку регулярно використовують для перекладу даної одиниці в МО, називається перекладацькою відповідністю одиниці МО.

Близькість значень одиниць МО і ЦМ є лише передумовою для виникнення перекладацької відповідності, але недостатньою умовою для реалізації певних відповідностей.

Відношення еквівалентності встановлюються при перекладі не між ізольованими мовними одиницями, а між одиницями МО і ЦМ, що виступають у складі висловлювань. Через це перекладацькі відповідності неможливо розпізнати, намагаючись зіставити одиниці висловлювання в системі двох мов, а необхідно ці перекладацькі відповідності відбирати серед комунікативно рівноцінних висловлювань, що об'єднуються при перекладі. Один з методів такого відбору - зіставлення перекладів, процесі якого вирізняються одиниці МО і МП, які прирівнюються одна до одної при перекладі.

При зіставленні перекладів англійською і рідною мовами (в межах окремих теорій перекладу) найчастіше розглядають відповідності різним категоріям англійського дієслова і дієслівним сполученням. Серед безособових форм дієслова особлива увага приділяється інфінітиву (особливо Perfect Infinitive) та його вживанню у функції означення. Іншими словами, відбувається вирізнення співвіднесених у перекладацькому сенсі явищ у системі двох мов (тобто в ЦМ ми намагаємося відшукати схожі або повністю еквівалентні засоби перекладу одиниць МО), через це для кожної пари мов існує особливий "набір" труднощів при перекладі.

2. Перекладацькі відповідності одиницям різних рівнів

При аналізі з метою зіставлення для вихідних одиниць МО підшукуємо одиниці ЦМ. Такі відповідності можна знайти на всіх рівнях мовної системи: від фонем до речення.

Основна увага при описі відповідностей приділяється відповідностям лексичних, фразеологічних і граматичних одиниць МО, які мають власне незалежне і стабільне значення, і це значення реалізується у певній значній кількості висловлювань. Як правило, відповідністю тут є одиниця ЦМ того ж рівня. Але можливі випадки міжрівневих відповідностей, наприклад, фонетико-лексичних або лексико-граматичних. Також відповідностями можуть виступати одиниці іншого рівня, наприклад, для слів із загальним значенням - слова з конкретним значенням.

3. Принципи класифікації відповідностей

Регулярні відповідності класифікуються:

- 1) за характером відношення до одиниці МО:

- одиничні (постійні);
 - множинні (варіантні);
- 2) за належністю одиниці і її відповідності до певного рівня МО:
- лексичні;
 - фразеологічні;
 - граматичні.

Фонемні і морфемні відповідності розглядаються у складі одиниць вищого рівня.

Відповідності на рівні речення або включаються до фразеологічних, або розглядаються як мовленнєві штаЦМи і заносяться до особливого списку.

4. Одиничні і множинні відповідності

Одиничні відповідності - це найстійкіший постійний спосіб перекладу даної одиниці МО, який використовується в усіх (або у майже всіх) випадках її появи в оригіналі. Цей спосіб перекладу є відносно незалежним від контексту. Одинична відповідність найповніше відтворює значення одиниці перекладу, тому що є її постійним еквівалентом. Одиничні відповідності мають:

- терміни;
- власні назви (імена);
- географічні назви.

Множинні відповідності - це кілька регулярних способів перекладу даної одиниці МО, вибір серед яких визначається умовами контексту.

В таких випадках кожна з множинних (варіантних) відповідностей лише частково передає значення одиниці МО.

Поділ відповідностей на *постійні* і *варіантні* можна застосувати до *лексичних* і *фразеологічних* відповідностей.

Але інакше справа складається щодо граматичних відповідностей. Вибір граматичної форми при перекладі визначається не граматичними одиницями оригіналу, а організацією інформації у висловлюванні в цілому. Тому для граматичних одиниць МО немає одиничних відповідностей, а множинні відповідності граматичним одиницям також відрізняються від лексичних варіантних відповідностей.

Серед множинних відповідностей слід розрізняти:

- однотипні (одноіменні);
- різнотипні.

Однотипні відповідності однаково визначаються в МО і ЦМ, мають аналогічну назву і аналогічне граматичне значення в обох мовах. Для англійських і російських відповідностей збігаються принципи вирішення граматичних категорій для іменника (для категорії числа) тощо.

Різнотипна відповідність не збігається з вихідною одиницею за визначенням і назвою (наприклад, англійський прислівник та російський прийменниковий зворот у функції обставин)

Синонімічні граматичні одиниці в обох мовах перебувають у відношеннях взаємної еквівалентності, коли у даної одиниці МО однаково часто встановлюються як однотипні, так і різнотипні відповідності.

5. Поняття і види контексту. Значення слова в контексті

Лінгвістичний контекст - мовне оточення, в якому вживається та чи інша одиниця мови в тексті. *Контекст слова* - сукупність слів, граматичних форм і конструкцій, в оточенні яких вживається дане слово. Розрізняють:

V вузький контекст (мікроконтекст);

V широкий контекст (макроконтекст).

Вузкий контекст - контекст словосполучення або речення, тобто мовні одиниці, які створюють оточення даної одиниці в межах речення.

Широкий контекст - мовне оточення даної одиниці, яке виходить за межі речення; це - текстовий контекст, тобто сукупність мовних одиниць у суміжних реченнях.

Вузкий контекст буває:

- синтаксичний;
- лексичний.

Синтаксичний контекст - та синтаксична конструкція, в якій вживається дане слово, словосполучення або підрядне речення.

Лексичний контекст - сукупність лексичних одиниць, слів і сталих виразів, в оточенні яких вживається дана одиниця.

Ситуативний (екстралінгвістичний) *контекст* включає оточення, час, місце, яких стосується висловлювання, а також будь-які факти реальної дійсності, знання яких допомагає рецептору (і перекладачеві) правильно тлумачити значення мовних одиниць у висловлюванні.

Значення слова в контексті

Більшість мовних одиниць багатозначні, але в контексті вони, як правило, виступають у будь-якому одному з потенційно можливих своїх значень. Тоді найчастіше слід звертатися до вузького контексту

В інших випадках звертаємося до широкого контексту або до лінгвістичного і ситуативного контексту.

6. Вибір відповідності при перекладі

Дуже поширеним способом перекладу є вибір однієї з кількох часткових відповідностей.

Майстерність перекладача полягає саме в умінні знайти ряд відповідностей для одиниці оригіналу і вибрати з цього ряду варіант, який найбільше відповідає умовам контексту.

Часто буває потрібно відмовитися від регулярної відповідності і віддати перевагу варіанту, який найточніше спрацьовує для даного контексту.

Нерегулярний спосіб перекладу одиниці оригіналу, що є придатним лише для даного контексту, називається okazіональною відповідністю або контекстуальною заміною.

Одним з випадків okazіональної відповідності є відмова від використання одиничних відповідностей при перекладі географічних назв.

Назва міста (Yale) тут вжита для означення вищого навчального закладу - the Yale University - в місті Нью-Хейвен.

Через те, що зв'язок Нью-Хейвен = Yale University може бути не відомим рецепторові, тут краще вжити еквівалент "Йельський університет", а не просто "Нью-Хейвен", тому що використання регулярної відповідності (Нью-Хейвен) не забезпечує комунікативну рівноцінність перекладу.

Інший випадок - відмова від використання однієї з варіантних відповідностей. Наприклад: *He has friendly attitude towards all.*

Attitude - ставлення; погляд; позиція; поза. Але жоден з перекладів не спрацьовує, тому перекладаємо дієсловом: *Він До всіх ставиться Дружно*

Найчастіше okazіональні відповідності вживаються із стилістичною метою для відтворення художнього ефекту оригіналу. Наприклад:

The mountain tops were hidden in a grey waste of sky (were hidden - потонули; потопали; клубочилися, але не "були сховані").

7. Безеквівалентні лексичні і граматичні одиниці

Є такі одиниці МО, що не мають прямих відповідностей у ЦМ. Одиниці МО, які не мають регулярних відповідностей у називаються безеквівалентними.

До безеквівалентної лексики входять.

- неологізми;
- слова, що називають специфічні поняття і національні реалії;
- маловідомі імена і назви, для яких ми змушені підшукувати оказіональні відповідності в процесі перекладу (наприклад, *baby - sister*).

Безеквівалентними граматичними одиницями можуть бути:

- окремі морфологічні форми (наприклад, *Gerund*);
- частини мови (наприклад, *article*);
- синтаксичні структури (наприклад, абсолютні конструкції - *Absolute Participial Construction*).

Подібно до відповідностей, безеквівалентні одиниці перекладу встановлюються лише стосовно однієї з двох мов, що беруть участь у процесі перекладу.

Одиниця МО, яка не має еквівалентів у ЦМ, може мати регулярні відповідності в інших мовах.

При перекладі безеквівалентної лексики вживаються такі види оказіональних відповідностей:

- запозичення - відтворюють при перекладі форму слова (*I know-how, impeachment*). Вони можуть бути закріплені в мові. *London, Wall-Street, popart, General Motors*
- кальки - відтворюють морфемний склад слова або складові частини сталого виразу (*brain-drain - "утечка мозгов" etc.* - майже не відчутна різниця між оказіональною і регулярною відповідністю). Якщо подібні контекстні заміни перетворюються на норму, така одиниця перестає бути безеквівалентною, тому що у неї з'являються постійні відповідності;
- аналоги - тобто підшукування одиниці в ЦМ, найближчої за значенням до безеквівалентної одиниці МО (*drugstore - аптека, afternoon - вечір*);
- лексичні заміни з використанням перекладацьких трансформацій - при цьому оказіональні відповідності створюються через семантичні перетворення значення безеквівалентного слова. Вдалий переклад тут залежить від широкого контексту (наприклад *"exposure"* (залежно від широкого контексту) - *Він помер від застуди.* - *Він загинув від сонячного удару* - *Він замерз у снігах*). Тоді слід використати трансформації конкретизації або модуляції і смислового розвитку);
- опис (для перекладу безеквівалентної лексики) - значення слова розкривається за допомогою розгорнутого словосполучення.
Наприклад, *"coroner" — слідчий, що проводить розслідування у випадках насильницької або випадкової смерті.*

Всі ці способи перекладу безеквівалентної лексики діють так само, як постійні і варіантні відповідності.

При перекладі безеквівалентних граматичних конструкцій вибір граматичних конструкцій залежить від лексико-семантичного наповнення і значення одиниць перекладу.

Три випадки, коли не можна використати при перекладі аналогічну граматичну форму або послідовний переклад:

- нульовий переклад;
- наближений переклад;
- трансформаційний переклад.

8. Принципи опису фразеологічних відповідностей

Існують три основні типи відповідностей образним фразеологічним одиницям оригіналу:

I тип - зберігається увесь коЦМлекс значень одиниці МО. У ЦМ маємо образний фразеологізм, який збігається з фразеологічною одиницею оригіналу у прямому й переносному значенні. Такі відповідності знаходимо серед інтернаціональних фразеологізмів:

The game is not worth the candles. .

The word of Damocles.

Вони були запозичені з третьої мови.

II тип - однаковий переносний смисл фразеологізмів передається в ЦМ за допомогою іншого образу при збереженні всіх коЦМонентів семантики фразеологізму в МО:

to get up on the wrong side of the bed:

to turn back the clock.

Але фразеологізм у ЦМ не повинен мати яскраво виражену національну специфіку.

III тип - шляхом калькування іншомовної образної одиниці: *to put the cart before the horse*. Образ у МО має бути досить "прозорим" і зрозумілим, щоб можна було вгадати його переносне значення.

Але переклад неможливий, якщо всередині фразеологічного звороту відбулося семантичне зрощення, тоді потрібно описувати переносний зміст словосполучення в ЦМ.

Література

1. Бровкіна, О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій / О. В. Бровкіна - Суми : Сумський державний університет, 2016. – 117 с.
2. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства : навч. посіб. / І. В. Корунець. — Вінниця : Нова Книга, 2008. — 512 с.
3. Швачко С. О. Квантитативні одиниці англійської мови: перекладацькі аспекти : посібник / С. О. Швачко. — Вінниця : Нова Книга, 2008. — 128 с.